

Baaltje

Baaltje

Een familieverhaal

Antonia Los

Eerder verschenen:

2014 Daar Achter

2014 Trijntje

2015 De Conclusie

2016 Bastiaan Los, een tuinder uit Zwijndrecht

2018 De doos van Pandora

2020 Terugblik op het leven van Dirk en Aagje de Klerk

Foto op de cover is Adriana Aplonia van der Kulk

Schrijver: Antonia Los

Coverontwerp: Antonia Los

ISBN: 9789403668055

© Antonia Los

Op zoek naar Baaltje

“Willempje Baaltje zakje’, zo werd zusje Willy door ons, broertjes en zusjes, geplaagd met haar naam. Hoe komen ouders ertoe om hun pasgeboren baby met zulke namen het leven in te sturen?

Ze zouden toch moeten hebben kunnen weten dat deze namen en dan vooral de naam Baaltje, zo ongewoon zijn dat er altijd vragen en plagerijtjes over zullen ontstaan.

In de tijd dat onze ouders hun gezin stichtten was het de gewoonte om hun kinderen te vernoemen naar de naaste en vaak de meest dierbare personen.

De oudste zoon werd vernoemd naar de vader van vaderszijde, de oudste dochter naar de moeder van moederszijde. Bij het groeien van het aantal kinderen werden ook de namen van de broers en zussen in stelling gebracht.

Ons zusje Willy is vernoemd naar twee zussen van onze moeder. Haar oudste zus heette Willempje, wij noemden haar tante Wim, de tweede zus heette Baaltje, tante Baal.

Tante Wim was getrouwd met dominee Ben Wentzel. Tante Baal woonde in die tijd samen met haar man Albert Bolwijn en hun twee kinderen in het toenmalige Nederlands Indië.

Tijdens de tweede wereldoorlog is tante Baal omgekomen in het jappenkamp. Haar man is tijdens het transport naar een werkkamp in Birma om het leven gekomen.

Mijn zus Willy is geboren in september 1944, dus tijdens de tweede wereldoorlog.

De zorgen om en het niet weten hoe het met de familie in Nederlands Indië was heeft onze ouders doen besluiten Willy ook de naam van zus Baaltje te geven.

Hoe begrijpelijk het besluit van onze ouders ook is geweest, de naam Baaltje is voor Willy een gevoelige snaar die nog altijd zo af en toe opspeelt.

Maar waar ze vooral tijdens haar schooljaren verdrietig van werd wanneer bijvoorbeeld bij een diploma uitreiking de volledige namen werden genoemd en er een gelach ontstond bij haar medeleerlingen. Maar waar komt die naam Baaltje nou eigenlijk vandaan? Hoe is die ontstaan en hoe is die naam de familie in komen waaien?

Daar ben ik naar op zoek gegaan, ik ben op zoek gegaan naar Baaltje. Helaas heb ik de afkomst van deze naam niet gevonden. In de diverse archieven en doopregisters komt de naam in slechts enkele families voor.

Het is een niet veel voorkomende naam.

Waarschijnlijk is Baaltje een verbastering is van de naam Badeloch. In het toneelstuk van Joost van den Vondel, de Gijsbreght van Aemstel, wordt Badeloch opgevoerd als de verpersoonlijking van de liefde tussen man en vrouw:

“Waer werd opregter trouw dan tusschen man en vrouw Ter weereld oit gevonden? Twee zielen aaneen gesmeed en verbonden in lief en leedt.”

In de loop der eeuwen komen verschillende namen voor: Baligia, Balichje, Baeligje, Baligje, Balegje, Balligje, Baaligje, Beligje, Belia.

Ze worden zowel aan jongens en meisjes gegeven.

Pas in Rijsoord wordt de naam Baaltje gebruikt. Toch ligt de oorsprong van de Rijsoordse Baaltje in Oud Alblas, Alblasserdam en Molenaarsgraaf, daar heb ik de oudste Baligjes gevonden.

Bij het zoeken op internet vond ik veel informatie over mijn voorouders.

Vanzelfsprekend is op het wereldwijde web nog lang niet alles te vinden. Daarnaast zijn de uitkomsten in de diverse archieven vaak verschillend zoals data en schrijfwijze.

Van het streekarchief te Dordrecht kreeg ik de tip om in de doopregisters van Oud Alblas en Alblasserdam verder te zoeken.

Dat leverde verrassend resultaat op.

Het speurwerk naar 'Baaltje' resulteerde in dermate veel informatie over het verleden van mijn familie dat ik besloot om het verhaal van Baaltje te integreren in een familiegeschiedenis.

Mocht u bij het lezen onjuistheden tegen komen dan hoop ik dat dan voor lief te nemen.

Ik heb mijn uiterste best gedaan om het zo waarheidsgetrouw op te schrijven, maar volmaakt is het zeker niet en vaak heb ik mijn fantasie zijn gang laten gaan.

Antonia Los

Een dorpje aan de Waal

Lang geleden, heel lang geleden ontstaat er in een delta van het riviertje de Waal, een zijarm van de Oude Maas, het gehucht *Ryzoort*.

De eerste bewoners van het gehucht wonen in eenvoudige lemen huisjes en zijn landbouwers met wat klein vee.

Ze ploeteren dag in dag uit, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in de vaak drassige grond. Ondanks hun harde werken van ploegen en zaaien is de oogst vaak zo mager dat de opbrengst ervan te weinig is om van rond te kunnen komen.

Ook de opbrengst van het rijshout dat langs het riviertje groeit is niet voldoende om de tekorten aan te vullen. De boeren zijn genoodzaakt nog meer andere inkomsten te generen. Het riviertje de Waal biedt een welkome bron van aanvullende inkomsten. Ze vissen vooral op paling door netten aan palen te binden die in de bodem van de rivier worden gestampt.

In de winter wanneer stormen over het land razen bezorgt het riviertje ook veel overlast en zelfs wanhoop en verdriet. Dan wordt het water vanuit de Oude Maas hoog opgestuwd en stroomt het water van de Waal en de Devel over het land en neemt hun huisjes en gewassen mee in het kolkende water. En soms wordt ook een vader of broer die probeert te redden wat er nog te redden valt meegesleurd de diepte in. Het leven is er zwaar.

Pas wanneer rond 1325 Graaf Willem de Derde na de zoveelste desastreuze overstroming besluit om het gebied met dijken te omringen wordt het moerassige gebied pas echt vruchtbare landbouwgrond. Het levert de boeren meer bestaanszekerheid op en kunnen met minder zorgen hun werk verrichten.

In het jaar 1332 wordt het eiland Zwijndrecht verbonden met de Riederwaard door de dijk aanleggingen bij Oostendam en Heerjansdam. De Waal wordt dan een binnenwater. Langzaam maar zeker groeit het gehucht uit tot een dorp van welgestelde boeren. Maar daar zullen nog tientallen jaren overheen gaan.

Eind 1700, in 1793 bestaat het dorp uit 15 huizen, inclusief een pastorie en een schoolhuis. Wanneer er in 1807 een doorgaande weg wordt aangelegd tussen Amsterdam via Brussel naar Parijs wordt het dorp uit haar isolement gehaald en breidt het dorp zich gestadig uit.

De lemen huisjes worden houten huisjes en de boerderijtjes worden grote boerenhofsteden, gebouwd van steen.

Het veerbootje om aan de andere kant van de Waal te komen wordt vervangen door een houten brug.

Langs de oevers van de Waal worden houten vlonders gebouwd, de zogenaamde "stap". (*een stap is een houten vlonder die vanaf de kant tot in het water loopt*) Hier kunnen de vrouwen hun was doen, hier kunnen ze gemakkelijk hun emmers met water vullen dat gebruikt wordt voor drinkwater en om in te koken. Hier worden de dorpsroddels doorgesproken. De meisjes gekleed in een katoenen jak en daaronder een felkleurige paarse, zeegroene, zachtblauwe of roze rok met op het hoofd een eenvoudig haakmutsje giehelen en smoezen onder elkaar. Heb je het al gehoord: 'Grietje heeft een vrijer en Jacob zag ik met Mina'.

De oudere vrouwen gaan soberder gekleed meestal in het bruin of donkerblauw en wanneer ze in de rouw zijn is de kleur van hun kleding zwart. Op het hoofd een haakmuts of een eenvoudige keuvel (krullenmuts). Ze manen de meisjes om wat in te binden en hun werk te doen. Maar glimlachen om de jonge meiden, ze herkennen zichzelf erin.

Soms gebeuren er ook hele nare dingen op de stap. Spelende kinderen die bij het verstoppertje spelen te ver aan de waterkant

komen, verliezen in hun enthousiasme het evenwicht en vallen in het water. Niemand is de zwemkunst machtig en wanneer de gewaarschuwde ouders aan komen rennen kunnen ze vaak alleen maar hun verdronken kind in de armen sluiten.

's Zondags pakken de boerinnen en hun dochters geheel uit met hun kledij.

Dan dragen ze prachtige fluwelen geborduurde jakken en kamgaren rokken en met om hun hals gouden of granaten juwelen. Het hoofd is getooid met de zondagse krullenmuts van Brussels kant.

Aan weerszijden zijn de gouden krullen te zien die door een oorijzer of beugel op het hoofd wordt bevestigd.

De keuvel is het symbool van hun status. Hoe rijker de boer hoe groter de kantstrook en des te meer draaiingen de gouden krullen van de keuvel hebben.

Om hun schouders is een omslagdoek gedrapeerd, ook wel schoermantel genoemd.

Onder de rok zit de keurzak. Dit witlinnen zakje wordt met een band om het middel gedragen. Om bij die zak te kunnen komen zit er in de rok een split, het snaaijersgat.

In plaats van muilen of klompen dragen ze op zondag hoge zwarte laarsjes met knoopjes.

Onder deze bovenkleding draagt de boerin een wollen hemd, een half hemdje (zemizetjie), een wollen borstrok, een paar onderrokken van gekleurd katoen met strepen en figuren. Hoe meer onderrokken hoe meer status. Tot slot worden de gebreide zwarte kousen aangetrokken.

De boer gaat eenvoudiger gekleed. De vrouw is voor hem het statussymbool van zijn rijkdom.

Op een lange zwarte kamgaren broek draagt hij een vest met een wit front ook wel beffie genoemd. Daar overheen draagt hij een lange zwarte lakense jas. Zijn broek wordt aan de voorzijde gesloten door

middel van een klep. In de volksmond krijgt deze broek de naam "het theeblad".

Op het hoofd draagt hij een zijden hoge pet.

Zijn schoeisel is van zwart leder met zwarte lederen veters.

Maar ook de onderkleding van de boer is het benoemen waard. Hij draagt een wollen hemd en een lange wollen onderbroek, ook deze wordt met de klep gesloten. De wollen onderbroeken worden vaak door de vrouwen zelf gemaakt. En natuurlijk ook zwarte kousen.

De klompen worden alleen door de week gedragen op het land en bij nat werk, verder loopt men meestal op muilen zowel binnen als buiten.

Een smeug detail is zeker om te vermelden. Rond 1850 komt de lange broek voor vrouwen in zwang. De directoire heeft pijpen en veel strikjes en kantversieringen. De broek heeft twee losse pijpen die aan de bovenkant bijeen worden gehouden met band en aan de onderkant met een kousenband.

Deze directoire krijgt de bijnaam: schuine gordijnen of schei gordijnen.

Later worden de losse delen aan elkaar gezet, maar de achterkant wordt open gehouden: de hurkbroek. Gemak dient de mens.

De rijke herenboeren zitten met hun vrouw en kinderen vooraan in de kerk.

De armen, de arbeiders in veel eenvoudiger kledij en vaak op klompen zitten of staan achter in de kerk.

Zelfs in het Godshuis zijn standsverschillen duidelijk zichtbaar.

Het begin

Rond het jaar 1760 trouwt in Alblasterdam Arie Adriaenszn Visser met Neeltje Jans Verhoef (Verhoeven). Uit dat huwelijk komt in het jaar 1761 dochter Baligje Ariesd Visser in Oud Alblas ter wereld.

Waarschijnlijk is de familie naderhand naar Rijsoord verhuisd want Baligje trouwt op vrijdag 13 april 1792 in Rijsoord met Willem Corneliszn de Groot.

Zij krijgen vier kinderen, althans er zijn vier kinderen in leven gebleven.

In 1793 wordt Trijntje geboren. In 1795 komt Adriana ter wereld, in 1798 volgt Cornelia en in 1801 is Jacoba de hekkensluiter.

In deze familie komt de naam Baligje of Baaltje regelmatig voor.

*Dochter Trijntje trouwt op vrijdag 5 november 1818 met Pieter Pieterszn Schansheer.

Uit dit huwelijk wordt in 1818 (!) Baaltje Schansheer geboren. Deze Baaltje trouwt op vrijdag 12 mei 1843 met Bastiaan Kok. Hun dochter Annigje trouwt met Teunis van der Linden. Het vijfde kind van dit echtpaar noemen ze Baaltje, dat geboren wordt in het jaar 1857.

*Dochter Jacoba trouwt op zaterdag 2 juli 1825 met Pieter Kok. Hun jongste dochter wordt Baaltje genoemd. Zij heeft geleefd van 1832 tot 1910.

*Dochter Cornelia trouwt op vrijdag 5 november 1819 met Willem Nugteren.

Zij krijgen volgens de overlevering acht kinderen, waarvan er vier

overleven: Trijntje geboren 17 – 4 - 1820

Baaltje geboren 25 – 11 - 1821 (zelfde jaar overleden)

Leendert geboren 15 - 12 – 1824

Willem geboren 2 – 10 - 1829 (overlijdt op 25 februari 1929
op 99 jarige leeftijd)

*Baaltje geboren 27 – 8 - 1833

Aagje geboren 1837 (zelfde jaar over leden)

Aagje geboren 1838 (zelfde jaar overleden)

In die tijd is de kindersterfte heel hoog. Ook veel moeders sterven in het kraambed, vaak samen met hun pasgeboren kind.

Vrijdag lijkt een voorkeursdag te zijn om te trouwen. Waarschijnlijk de goedkoopste of misschien wel gratis.

*Mijn verhaal gaat vooral over het bewogen leven van deze dochter Baaltje.

Willem en Cornelia Nugteren

Het jaar 1819 wordt gekenmerkt door een extreme droge zomer. Het waterpeil daalt zorgwekkend. Het vee sterft door watergebrek. Het graan en de gewassen staan er verdord bij. Het zal een magere oogst worden.

Wanneer dan eindelijk in de maand september de wolken aan de hemel verschijnen wachten de boeren hoopvol op de regen die de weiden en de velden zullen veranderen in vruchtbaar land en misschien nog iets van de oogst redt. Maar de wolken worden steeds dikker en de lucht wordt steeds donkerder. Dreigend nadert de bui het dorp Rijsoord. De wind trekt aan tot storm. De donder knalt door de lucht, bliksemflitsen schieten langs het hemelgewelf. Dan valt de regen met bakken uit de hemel, grote hagelstenen pletten de nog overeind staande gewassen.

Bevend van angst en zorg zitten de boerenfamilies rond de keukentafel en bidden om bescherming. De dieren op stal staan te loeien, de paarden trappen tegen de beschotten. Mens en dier zijn overgeleverd aan de elementen.

In de arbeidershuisjes wachten de gezinnen vol angst af of hun huisje het zal overleven. De storm beukt op het dak, de hagel klettert tegen de ruiten, de deuren rammelen. Uiteindelijk gaat de storm liggen en wordt het buiten stil.

Wanneer ze zeker weten dat het weer is uitgeraasd komen de bewoners van het dorp één voor één naar buiten en samen nemen ze de schade op die dit donderend geweld heeft veroorzaakt.

De schade is rampzalig, de oogst kan als verloren worden beschouwd. Enkele koeien die zijn geraakt door de bliksem liggen dood in de wei. Ook is er veel schade aan de arbeidershuisjes.

Het dorp is een gemeenschap waarin men elkaar helpt. Samen zetten ze er de schouders onder om de schade te repareren en te helpen waar nodig.

In dit onbarmhartige jaar, op vrijdag 5 november, trouwen Cornelia de Groot en Willem Nugteren. Het is een koude herfstachtige dag die de voorbode lijkt te zijn van een ijzige en zeer strenge winter.

De armoede is groot.

Het jonge paar betreft een eenvoudig arbeidershuisje vlak naast de boerderij van vader Leendert.

Er is een klompenhok waarbinnen zich ook een keukentje bevindt. In de woonkamer zijn twee bedsteden ingebouwd. Rond de ruwhouten tafel staan zes stoelen met rieten zittingen. Buiten op het erf is een stilletje, het huisje van gemak.

Willem maakt zich zorgen over de financiën. De inkomsten van de boerderij zijn de laatste jaren maar mager. Ook de visserij levert niet voldoende op om het boerenbedrijf dat hij samen met zijn vader runt overeind te houden. Hij zint op een oplossing waardoor er meer inkomsten kunnen worden gegenereerd. Vooral nu er een kind op komst is moet hij voor zijn gezin kunnen zorgen.

Hij heeft in Cornelia een prima vrouw getrouwd. Ze is vertrouwd met het boerenwerk en ze werkt graag in de moestuin die zich net achter de boerderij bevindt.

Cornelia kan goed bakken en koken. Dat brengt Willem op een idee. Hij sprak laatst neef Leendert die in Ridderkerk naast zijn boerdenbedrijf een bakkerij runt. Dat zouden zij ook kunnen doen. De broodmaaltijd komt steeds meer in zwang, de gortepap maakt plaats voor versgebakken brood.

Op een avond, wanneer ze in de bedstee liggen legt hij zijn arm om Cornelia heen en zegt:

‘Ik heb een idee, Cornelia. Jij kan goed bakken. Als we nou eens net als neef Leendert op Ridderkerk brood gaan bakken om het aan de mensen te verkopen. Jij kan heel lekker brood bakken en koekjes. Wat vind je ervan?’

‘Ben je gek geworden, Willem? Brood bakken voor andere mensen? Hoe bedenk je het.’

‘Dat doen ze in de stad toch ook? Waarom zouden de vrouwen bij ons op het dorp het ook niet gemakkelijk vinden om die taak van het broodbakken uit handen te geven?’

‘Ja,’ antwoordt Cornelia aarzelend, ‘dat is waar. Maar ik wil er een nachtje over slapen, ik ben moe. De baby was onrustig vandaag, ik moet nu slapen.’

Willems hand glijdt over de gespannen buik van zijn zwangere vrouw en zegt: ‘Trusten, vrouw.’

‘Trusten, man, het is morgen weer vroeg dag.’

Het idee van Willem laat ook Cornelia niet los, ze gaat het steeds helderder voor zich zien. Het is helemaal geen gek idee.

Een paar dagen later wanneer Cornelia bezig is om het brood te bakken komt Willem de keuken binnen.

‘Willem,’ groet ze, ‘je wilt toch bakker worden? Dan moet ook jij leren hoe je brood moet bakken. Help me maar eens mee, dan zie je hoe dat moet.’

‘Ja zeg, ik ben boer, jij kan brood bakken. Maar als ik het goed begrijp spreekt het plan jou ook wel aan?’ reageert hij opgewekt.

Het plan neemt vaste vormen aan en ze willen het graag delen met vader en moeder. De boerderij is tenslotte nog steeds eigendom van vader Leendert.

Na het avondeten vertrekken Cornelia en Willem naar de boerenstee om te gaan kortavonden bij vader Leendert en moeder Trijntje.

Bedrijvig schenkt moeder de vrouw de koffie in de mokken.

‘Fijn dat jullie eens komen buurten. Hoe gaat het Cornelia? Je begint al aardig aan te tellen’.

Cornelia knikt maar eens, ze is zenuwachtig want hoe zullen de ouders van Willem reageren op hun plannen? Ze geeft Willem onder de tafel een stootje tegen zijn been, zo van: toe nou, zeg het nou maar.

Willem schuift wat ongemakkelijk heen en weer op de houten stoel en begint al kuchend: ‘Ja, we willen eigenlijk wat met jullie overleggen.

We hebben een plan bedacht om er wat bij te verdienen.’

‘Een plan? Wat heb je nou weer in je kop zitten?’ klinkt het wat wantrouwend uit vaders mond.

‘Ja kijk, vader, wij houden van het boerenwerk, maar het is altijd hard werken en we verdienen soms nog geen halve cent. Ik wil goed voor mijn gezin zorgen en Cornelia is dat helemaal met mij eens. Dat wat we willen gaan doen zal ons geen windeieren leggen.’

‘Nou, je maakt me nieuwsgierig. Kom maar op, vertel maar?’

Er valt een ongemakkelijke stilte.

Cornelia verbreekt de stilte en zegt plompverloren: ‘We willen een bakkerij beginnen.’

‘Een bakkerij?’ klinkt het in koor uit de monden van Leendert en Trijntje.

‘Ja vader,’ beaamt Willem, ‘Cornelia is een goede broodbakster.

Ik sprak laatst neef Leendert uit Ridderkerk hij heeft in de Dorpsstraat op Ridderkerk een boeren bedoeninkje zoals je weet. Maar ze hebben daarbij ook een bakkerij, ze verkopen er niet alleen brood maar ook melk, kaas en eieren. Dus ook dat wat de boerderij oplevert. Hij zei dat hij er een goede boterham aan overhield.’

‘Een broodbakkerij op de boerderij? Aan wie denk jij dat brood te verkopen? En waar wil je dat gaan doen? Ik weet niet of dit wel een goed plan is. We hebben het druk genoeg met het boerenwerk.’

‘We kunnen zelf de tarwe verbouwen en het bij de molenaar tot bloem laten malen. Dan snijdt het mes aan twee kanten,’ probeert Willem zijn plan te verdedigen.

‘Waar begin je aan?’ valt moeder Trijntje haar man bij, ‘je vrouw is hoogzwanger en dan met zulke onnozele ideeën aan komen zetten. Ik dacht dat je verstandiger was.’

Het gesprek gaat niet zoals Willem en Cornelia gehoopt hadden maar in hun hart wel verwacht hadden. Oude mensen houden nu eenmaal niet van vernieuwingen.

Onverrichterzake en toch ook wel teleurgesteld lopen Willem en Cornelia door de donkere avond terug naar hun huisje.

‘We gaan het gewoon doen, Cornelia. Als ze zien dat het geld oplevert trekken ze wel bij.’

Een paar dagen later loopt moeder Trijntje hun huis binnen en zegt, terwijl ze haar stoel aanschuift: ‘we hebben er eens over nagedacht, maar misschien is het toch niet zo’n gek idee. We kunnen het eens uitproberen. Lukt het niet, dan is er nog geen man overboord.’

Er verschijnt een grote glimlach op het gezicht van Cornelia.

In één van de schuren waar ook het juk en de melkimmers staan en worden schoon geschuurd wordt een grote oven geïnstalleerd met ervoor een houten schraag. Daarop kan het deeg worden uitgerold en de broden verkocht worden.

Maar voordat Cornelia aan de slag gaat als bakker heeft ze eerst een andere taak te vervullen: ze wordt moeder.

Op 17 april 1820 wordt hun dochter Trijntje geboren, vernoemd naar haar grootmoeder.

Na de kraamtijd wanneer Cornelia weer hersteld is van de bevalling begint ze enthousiast aan het werk als bakker. Tijdens de kraamweken heeft ze aan de bezoekers verteld wat ze van plan is om te gaan doen.